

بررسی رابطه‌ی بین سطح یادگیری زبان انگلیسی و تغییر هویت اجتماعی - فرهنگی زبان آموزان ایرانی^۱

حبیب‌الله محمدی*

سیروس ایزدپناه**

E-mail: habib.mohammadi632@gmail.com

E-mail: cyrosizadpanah@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۲/۱۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۲/۶

چکیده

محققان زیادی رابطه‌ی یادگیری زبان انگلیسی و عوامل اجتماعی، همچون هویت را بررسی کرده‌اند، اما مطالعات اندکی به بررسی رابطه‌ی یادگیری زبان انگلیسی و تغییر یا شکل‌گیری هویت اجتماعی - فرهنگی زبان آموزان پرداخته‌اند. تحقیق حاضر رابطه‌ی یادگیری زبان انگلیسی و شکل‌گیری هویت زبانی زبان آموزان ایرانی را با فرض وجود رابطه‌ی مثبت معنادار بین متغیرها بررسی کرده است. برای این کار ۳۶۰ زبان آموز در سطح متوسط و پیشرفته در محدوده‌ی سنی ۱۴-۲۵ به صورت تصادفی خوشه‌ای انتخاب شدند و به پرسشنامه هویت زبانی و آزمون تعیین سطح یادگیری آکسفورد پاسخ دادند. اطمینان و اعتبار ابزارهای به کار برده شده از سوی سازندگان تأیید شده بود. علاوه بر آن، محقق ضریب همبستگی کرون باخ (بالای ۷۰٪) و ترجمه برگشتی بیتون را برای تأیید اطمینان و اعتبار ابزارها استفاده کرد. نتیجه‌ی ضریب همبستگی پیرسون رابطه‌ی مثبت و معناداری را بین یادگیری زبان انگلیسی و هویت زبانی (میزان تغییر در هویت اجتماعی - فرهنگی) زبان آموزان نشان داد.

کلید واژه‌ها: هویت، هویت اجتماعی، هویت اجتماعی - فرهنگی، هویت زبانی، یادگیری زبان انگلیسی.

۱. مقاله برگرفته از پایان نامه با عنوان «بررسی رابطه‌ی متقابل بین هویت اجتماعی - فرهنگی، هویت زبانی و سطح یادگیری و توانایی صحبت کردن زبان انگلیسی» کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد زنجان در سال ۱۳۹۶ می‌باشد.
- ** کارشناسی ارشد آموزش زبان انگلیسی گروه آموزش زبان انگلیسی، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی واحد زنجان، ایران
- ** استادیار دانشگاه گروه آموزش زبان انگلیسی واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی واحد زنجان، ایران، نویسنده‌ی مسئول

مقدمه

زبان همواره نقش مهمی در ایجاد و بیان هویت داشته است. در عصر پسا نوگرا، با افول برخی نشانه‌های هویت همچون نژاد و رنگ، نقش زبان برجسته‌تر است (وارشوار، ۲۰۰۷: ۱). امروزه پدیده‌ی جهانی‌شدن تغییرات مهمی در شکل‌گیری هویت ایجاد کرده و سبب گسیختگی برخی هویت‌ها و شکل‌گیری هویت‌های نو شده است. کاستلز (۱۹۹۷) نیز با تأیید این روند تغییر، معتقد است که هویت مذهبی از هنگام تشکیل جوامع انسانی وجود داشته است. در دنیای پست‌مدرن امروزی هویت‌ها چندگانه، پویا و در بعضی مواقع در تقابل با یکدیگر هستند (وست، ۱۹۹۳؛ زارعی، بابایی، احمدعلی، سیدی نوقابی: ۱۳۹۲). زبان برای مقاصد مختلفی به کار می‌رود. علاوه بر نقش ارتباطی، زبان در تعیین و ایجاد هویت افراد و تعیین وفاداری به آن هویت را نشان می‌دهد (شوامی، ۲۰۰۶: ۲). عوامل مختلفی در شکل‌گیری هویت دخیلند: فرهنگ، آداب و رسوم، جنسیت و زبان. زبان یکی از مهم‌ترین فاکتورهایی است که در شکل‌گیری هویت نقش به‌سزایی دارد (داویس، ۲۰۱۷: ۴۸۶).

رابطه‌ی هویت و زبان به‌مثابه‌ی دو جزء از ساخت‌های جوامع بشری، از اهمیت بیشتری برخوردار است؛ به‌طوری‌که برخی جامعه‌شناسان و تحلیلگران علوم اجتماعی معتقدند، ملت‌ها زاینده‌ی عصر جدید نیستند، بلکه حاصل بازسازی هویت‌های سرزمینی قدیمی‌تر هستند که از سنت‌ها، تاریخ، زبان، مذهب و عوامل محیطی و جغرافیایی اثر می‌پذیرند (دبلم‌صالحی، ۱۳۸۵: قمری و حسن‌زاده، ۱۳۹۰).

براساس نظر کاستلز (۱۹۹۷) در دنیای جهانی‌شده‌ی امروز، همگون‌سازی فرهنگی اتفاق می‌افتد و تنها ملیت‌گرایی نمی‌تواند تهدیدهای هویتی را خنثی کند. در این میان زبان به‌عنوان ابزار مستقیم فرهنگ، سنگر مقاومت فرهنگی و دفاع از مبانی هویتی است. زبان به‌طور اساسی، در تاریخچه‌های زندگی فردی و اجتماعی افراد ریشه دارد، اما نسبت به نژاد و قومیت از انعطاف بیش‌تری برخوردار است. این بدان معناست که افراد می‌توانند آگاهانه و یا ناآگاهانه از طریق انتخاب اشکال مختلف زبانی هویت چندگانه خود را بیان کنند (هرتزوک و راس، ۲۰۱۷: ۲). افراد با استفاده از زبان‌های مورد استفاده‌ی خود به‌طور دائم هویت خود را می‌سازند. زبان فراگیرترین عنصر تأثیرگذار در هویت، می‌تواند فارغ از بعد جغرافیایی، ارزش‌ها و باورهای را منتقل کند (شفایی مقدم و همکاران، ۱۳۹۲: ۴).

هر فرد مجموعه‌ای از هویت‌های فردی و اجتماعی خاص دارد که با اشکال مختلف

زبانی و غیرزبانی مختلف ابراز می‌شوند و هر هویت خاص با اشکال زبانی خاصی همراه می‌کنند و سعی می‌کنند هویت خاص مربوط به آن را بسازند.

زمان و مکان و هویت مخاطب گفت‌وگو، تأثیر به‌سزایی در انتخاب معانی و واژگان و نحوه‌ی بیان دارد. فرد هویت خود را می‌سازد و از طریق زبان بروز می‌دهد. به‌این‌ترتیب می‌توان مشخص کرد که فرد گوینده چه جایگاه اجتماعی دارد (داوری‌اردکانی، ۱۳۸۴؛ داویس، ۲۰۱۷). چرا که زبان به‌عنوان نماد هویت ملی، و بیانگر مؤلفه‌های اجتماعی، تاریخی، مذهبی و ارزش‌های یک جامعه است و فرد استفاده‌کننده به نوعی ویژگی‌های هویتی خود را ابراز می‌دارد. به‌طورکلی می‌توان گفت که زبان محل و ابزار تبلور ویژگی‌های هویتی فرد یا جامعه است.

یادگیری زبان فقط به معنی به حافظه سپردن لغات و اصطلاحات و نکات گرامری آن زبان نیست، بلکه به دست آوردن مجموعه‌ای از ارزش‌ها و ویژگی‌ها و روش‌های فکرکردن می‌باشند که بر هویت فرد یادگیرنده تأثیر می‌گذارند (کلیمستر و ون دواستلار، ۲۰۱۷: ۳۰۰). در مدل روان‌شناسی اجتماعی لامبرت، (۱۹۶۷) درخصوص یادگیری زبان دوم، براین واقعیت تأکید می‌شود که یادگیرنده با یادگیری یک‌زبان هویت خود را نیز دچار تغییر می‌بیند.

قمری (۱۳۹۷) به نقل از گائو و همکارانش (۲۰۰۷)، می‌نویسد که یادگیری زبان دوم و یا زبان خارجه دو نوع بازده دارد. بازده زبانی و غیرزبانی. بازده زبانی به یادگیری مهارت‌های زبانی و گرامر و کنش زبانی اشاره می‌کند و بازده غیرزبانی تغییراتی در زمینه‌ی فهم، طرز فکر، رفتار و منش، استعداد و انگیزه‌های زبان‌آموزان را دربرمی‌گیرد. بازده غیرزبانی، نقش زبان را در تغییر هویت و فرهنگ و تفکرات زبان‌آموز بیان می‌کند. با توجه به اهمیت و نقش زبان در شکل‌گیری هویت فرد، شناخت و بررسی رابطه این دو از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. محققان زیادی رابطه‌ی زبان و شکل‌گیری هویت را بررسی کرده‌اند (به‌عنوان مثال، یو، براون و استفنز، ۲۰۱۸). بیشتر تحقیقات قبلی بر روی هویت و زبان دوم تأکید کرده‌اند. اما تاکنون مطالعات کمتری در بررسی رابطه‌ی زبان خارجی و هویت اجتماعی - فرهنگی در ایران و سراسر دنیا انجام شده است.

هدف تحقیق حاضر بررسی رابطه‌ی بین یادگیری زبان انگلیسی به‌عنوان زبان خارجی و تغییر هویت اجتماعی - فرهنگی زبان‌آموزان ایرانی و شکل‌گیری هویت زبانی آنان است. در فرضیه‌ی تحقیق رابطه‌ی معناداری بین این دو متغیر وجود دارد. به دلیل اشکال مختلف هویت و تأثیرپذیری آنها از سطح یادگیری زبان خارجی

زبان‌آموزان، مطالعات مختلفی می‌توانند تأثیر اشکال مختلف زبانی اعم از سطح صحبت کردن و گویش و سطح مهارت زبانی بر شکل‌گیری و تغییر شکل‌های مختلف هویت از جمله هویت اجتماعی، دینی، فرهنگی و غیره را بررسی کنند. به‌عنوان مثال: نقش صحبت کردن روان در شکل‌گیری هویت اجتماعی زبان‌آموزان.

سؤال و فرضیه تحقیق

پرسش اصلی این تحقیق آن است که آیا رابطه‌ی معناداری بین یادگیری مهارت‌های زبانی زبان انگلیسی و شکل‌گیری هویت اجتماعی - فرهنگی زبان‌آموزان ایرانی وجود دارد؟ طبق فرضیه تحقیق رابطه‌ی معناداری بین یادگیری زبان انگلیسی و تغییر هویت اجتماعی - فرهنگی و شکل‌گیری هویت زبانی زبان‌آموزان وجود دارد.

مفاهیم نظری و شناختی

۱- رابطه‌ی هویت و زبان

هویت از مفاهیم بنیادین علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی است و مثل سایر مفاهیم علوم اجتماعی بر سر تعریف آن اختلاف نظر وجود دارد. هویت مهم‌ترین موضوعی است که انسان‌ها با آن سر و کار دارند (امیدیان، ۱۳۸۹: ۹). هویت یک مفهوم سیال و در حال تغییر است. هویت افراد در فعل و انفعالات او با افراد دیگر شکل می‌گیرد. در دنیای مدرن امروز اطلاعات زیادی ردّ و بدل می‌شود و بازتاب این اطلاعات هویت فرد را می‌سازند (علیزاده اقدم، شیری، اوجاقلو، ۱۳۸۹: ۱۸۴). دانشمندان برای شکل‌گیری هویت انسان مراحل مختلفی مطرح کرده‌اند. برای مثال، پیازه و فروید، اساس شکل‌گیری هویت انسانی را در مراحل مختلف رشد او می‌دانند و معتقدند که هویت از سطح فردی آغاز می‌شود و با گذر از لایه‌های اجتماعی به مرحله‌ی «هویت ملی» - که عالی‌ترین سطح هویت است - می‌رسد (قمری و حسن‌زاده، ۱۳۸۹: ۱۵۸). اوضاع و احوال اجتماعی، هیچ‌گاه از زندگی شخصی انسان جدا نیست، یعنی نمی‌توان آنها را صرفاً به‌عنوان محیط خارجی زندگی شخصی در نظر گرفت، بلکه جزء هویت او محسوب می‌شوند. هویت فرایند پاسخ‌گویی فرد به مجموعه‌ای از پرسش‌ها درباره‌ی خودش هست؛ مثلاً او کیست، چه بوده، کجا بوده و به چه گروهی تعلق دارد و غیره (نورتون، ۲۰۱۳: ۴). بوزان (۲۰۰۴) هویت را روح جامعه می‌داند که حفظ آن به فراموشی سپرده شده است. شیخاوندی (۱۳۸۰) هویت را مجموعه خصایصی می‌داند که امکان تعریف

صریح شخص یا شیء را به دست می‌دهد. مفهوم هویت از نگاه گیدنز (۱۹۹۱) در حقیقت روایت دیگری از «خویشتن‌یابی» است که شرایط اجتماعی دنیای مدرن در تقویت آن نقشی مهمی دارد. این فرآیند یکی از عوامل فعال تغییر و تحولاتی است که در جامعه‌ی متجدد به چشم می‌خورد.

زبان نیز به‌عنوان بخشی از اجتماع جلوه‌گاه خصوصیات مختص جامعه‌ی خود است. لذا پذیرش هر زبانی همراه با پذیرش ویژگی‌های جامعه‌ی آن خواهد بود. همان‌گونه که پیش‌تر گفته شد، یادگیری زبان تنها یادگیری گرامر و لغات آن زبان نیست، بلکه زبان تمام ویژگی‌های جامعه، اعم از فرهنگ، هویت، دین و غیره را در خود دارد و به یادگیرنده منتقل می‌کند. و به این ترتیب در هویت و فرهنگ زبان‌آموز تأثیر می‌گذارد. اگر افق فکری انسان‌ها از خاستگاه و فرهنگ جامعه‌ی خود جدا شود، بحرانی در هویت فرد ایجاد می‌شود (خنجرخانی، ۱۳۹۷: ۱۲۵). اینجاست که لزوم بررسی رابطه‌ی بین زبان‌آموزی و تغییر هویت، احساس می‌شود.

۲- شکل‌گیری هویت

هویت هر ملتی عناصر و اجزایی دارد که با آن شناخته می‌شود. دیکشیت، (۱۹۹۵) منشأ هویت ملی هر کشور را عوامل معنوی می‌داند. از نظر وی روح ملی هر ملت، باعث پدید آمدن وحدت و انسجام در آن می‌شود. یک جامعه از بخش‌های مختلفی تشکیل می‌شود که بر هم تأثیر می‌گذارند و از هم تأثیر می‌پذیرند. هویت با انواع مختلف آن، به‌عنوان قسمتی از یک جامعه، از عوامل و بخش‌های مختلف تشکیل دهنده‌ی اجتماع تأثیر می‌گیرد. به‌عنوان مثال دین، زبان، فرهنگ، تاریخ، آداب و رسوم، اقتصاد و بسیاری از عوامل دیگر بر شکل‌گیری هویت (انواع مختلف هویت) اثر گذار هستند. هویت ایرانی تحت تأثیرنمادهایی چون پرچم، سرود ملی، زبان فارسی، اسطوره‌ها، عید نوروز و مانند آن هستند (رضایی، ریاحی و سخاوتی‌فر، ۱۳۸۶: ۱۲۱). در این مجال به رابطه‌ی زبان با هویت پرداخته می‌شود. زبان یکی از کلیدی‌ترین عناصر شکل‌گیری هویت به شمار می‌رود؛ چرا که زبان با تعامل با عناصر دیگر همانند مذهب، ملیت، نژاد، قومیت، جنسیت و عوامل دیگر اجتماعی می‌تواند هویت فرد یا اجتماع را متحول کند (زارعی، ۱۳۹۲: ریلی، ۲۰۰۸). هویت و زبان بر هم تأثیر می‌گذارند. از یک‌سو هویت براساس زبان شکل می‌گیرد و از سوی دیگر زبان تحت تأثیر هویت زبان‌آموزان قرار می‌گیرد (رحمان، ۲۰۰۷: بنجامین، کیسر و میلز، ۲۰۰۸). ولی همان‌گونه که گفته شد، تحقق تمامیت

هویت ملی صرفاً به زبان محدود نمی‌شود و عناصر فرهنگی دیگری همچون جغرافیا و مذهب نیز در آن نقش دارند. درباره‌ی نقش زبان ملی در هویت ملی همین بس که کسی نمی‌تواند ادعای ایرانی بودن بکند و زبان فارسی را نداند (قمری و حسن زاده، ۱۳۸۹: ۱۶۱).

پیشینه‌ی تحقیق

قمری (۱۳۹۷) رابطه‌ی بین یادگیری زبان انگلیسی و شکل‌گیری هویت ملی را با به کارگیری ۱۸۹ نفر از دانشجویان دانشگاه‌های شهید بهشتی و علامه طباطبایی بررسی کرده است و نتایج تحقیق تغییر قابل ملاحظه‌ای را در هویت دانشجویان نشان نداده است، اما در آن دسته از دانشجویانی که در سطح پیشرفته زبان‌آموزی در مؤسسات آموزشی شرکت داشته‌اند، تفاوت قابل ملاحظه‌ای مشاهده شده است.

مطالعه‌ی دیگری داوری، خیرآبادی و علوی مقدم (۱۳۹۷) به بررسی محتوا و تصاویر کتاب‌های تازه تألیف زبان انگلیسی مدارس و رابطه‌ی آنها با حفظ و بازنمایی هویت ملی دانش‌آموزان پرداخته است. نتایج تحقیق نشان داد که در کتاب‌های جدید نسبت به کتاب‌های پیشین به مقوله‌ی هویت ملی ایرانی بیشتری توجه شده است. نا گفته پیداست که هدف از این سیاستگذاری بالا دستی آشنایی دانش‌آموزان با هویت ملی و جلوگیری از خدشه‌دار شدن آن توسط فرهنگ خارجی است. که این خود بیانگر این مهم است که یادگیری زبان خارجی تأثیر مستقیمی بر هویت یادگیرنده‌ها دارد.

زارعی و اصغری متین در سال (۲۰۱۴) مطالعه‌ای درخصوص رابطه‌ی یادگیری زبان انگلیسی به‌عنوان زبان خارجی و تأثیر آن بر شکل‌گیری هویت فردی انجام داده‌اند. تعداد ۲۰۴ زبان‌آموز با ویژگی‌های اجتماعی متفاوت به دو نوع پرسشنامه پاسخ دادند. در نتیجه سطح هویت اجتماعی و محرک‌های زبان‌آموزان به یادگیری زبان خارجی سنجیده شد. نتایج تحقیق نشان داد که رابطه‌ی معناداری بین میزان و مهارت یادگیری زبان انگلیسی و شکل‌گیری هویت جدید زبان‌آموزان وجود دارد.

در سال (۲۰۱۳) کافی، اشرف و مطلب‌زاده درباره‌ی نقش کتاب‌های انگلیسی را در هویت زبان‌آموزان ایرانی مطالعه کرده‌اند. در این مطالعه محققان پرسشنامه‌ی محقق ساخته‌ای را بین ۲۱۰ نفر از زبان‌آموزان در سطح متوسط به بالا توزیع کرده‌اند. نتیجه‌ی تحقیق نشان داد که رابطه‌ی معناداری بین کتاب‌های انگلیسی مورد استفاده در آموزشگاه‌های ایران و تغییر و شکل‌دهی هویت زبان‌آموزان وجود دارد.

در مطالعه‌ی دیگری، رزمجو، (۲۰۱۰) هیچ رابطه‌ی معناداری بین میزان یادگیری زبان انگلیسی و شکل‌گیری و تغییر هویت یادگیرنده پیدا نکرد.

علاوه بر مطالعات مذکور، محققان سایر نقاط دنیا نیز در این زمینه مطالعاتی داشته‌اند. انبرین (۲۰۱۵) مطالعه‌ای کیفی در خصوص تأثیر یادگیری زبان خارجی انگلیسی در هویت یادگیرنده‌های پاکستانی انجام داد. در این تحقیق تعداد ۴۰ نفر از دانشجویان رشته‌ی زبان انگلیسی دانشگاه لاهور به پرسشنامه و سؤالات مصاحبه پاسخ دادند. نتیجه‌ی تحقیق ناپایدار بودن هویت را نشان داد و این‌که با یادگیری زبان خارجی دچار تغییر می‌شود.

آلتوگان (۲۰۱۵) طی یک مطالعه‌ی کیفی ادعا کرده است که تلفیق هویت فرهنگی به یادگیری زبان خارجی انگلیسی بحث نادرستی است؛ چراکه ساخت هویت خود یک پروسه‌ی پیچیده و تدریجی است که عوامل گوناگونی در آن دخیل هستند. اما زبان یکی از عوامل تأثیرگذار بر شکل‌گیری هویت فرد است.

کیم، سونگ، فی و یاکوب (۲۰۱۰) درباره‌ی تأثیر یادگیری زبان خارجی در شکل‌گیری هویت زبان‌آموزان مالزیایی تحقیقی انجام داده است. و تعداد ۲۰ نفر از زبان‌آموزان مالزیایی در این مطالعه شرکت و به سؤالات پاسخ دادند. نتیجه تحقیق وجود رابطه‌ی معناداری را بین یادگیری زبان انگلیسی و شکل‌گیری هویت تأکید می‌کند. بیشتر شرکت‌کنندگان بر این باور بودند که با صحبت کردن انگلیسی ویژگی غربی‌تری پیدا و فرهنگ و هویت خود را کم‌رنگ‌تر کرده‌اند که اصلاً رضایت‌بخش نیست. بونچوم (۲۰۰۵) مطالعه‌ای را در تایوان برای بررسی رابطه یادگیری زبان انگلیسی بر هویت فردی زبان‌آموزان انجام داد. برای این منظور تعداد ۱۱۳ دانشجوی دختر و پسر زبان انگلیسی دانشگاه تایوان در این مطالعه شرکت کردند. نتیجه نشان داد که داشتن ارتباط با دوستان خارجی، رشته تحصیلی و اعتماد به نفس، نقش به‌سزایی در شکل‌گیری هویت فرد ایفا می‌کنند.

اوکز (۲۰۰۱) به دو نوع ارتباطی، که سخنگویان هر زبان ممکن است با زبانشان ایجاد کنند، اشاره می‌کند: ارتباط عاطفی و ارتباط ابزاری. به نظر او وقتی سخنگوی یک‌زبان، به زبان خود به‌عنوان ابزاری کارآمد در امر ارتباط می‌نگرد، طبیعتاً رابطه‌ای عاطفی نیز با آن پیدا می‌کند و به وجود آمدن این رابطه عاطفی زمینه‌ساز تبدیل زبان به مؤلفه‌ای از هویت می‌شود و مجدداً وقتی بین زبان و سخنگوی زبان رابطه عاطفی پدید آمد، به کارآمد کردن هر چه بیشتر زبان نیز توجه می‌شود. به این ترتیب، پیوند نقش‌های

ابزارهای عاطفی زبان می‌تواند زمینه‌ساز تبدیل زبان به نماد هویت باشد. یکی بودن نگرش‌های جوامع، تضمین‌کننده‌ی یکی بودن انگیزه‌های آنها نیست؛ حتی اگر راهکارهای منتج از آن یکی باشد. ارتباط بین انگیزه، نگرش و راهکار، به‌هیچ‌وجه آشکار نیست. به نظرمی رسد که ماهیت انگیزش با ساخت هویت مرتبط باشد. اوکز بر این باور است که در بافت چنین توجهاتی به زبان، ایجاد هویت اجتماعی، مقدم بر هر انگیزه‌ی دیگر است. او اضافه می‌کند که انگیزه نیز همچون ساخت هویت، پویا بوده و بر هویت اجتماعی مبتنی است و با دامنه‌ای از نگرش‌ها و راهکارهای زبانی مرتبط است. نتایج مطالعات انجام شده، نقش مهم زبان انگلیسی در شکل‌گیری هویت زبان‌آموزان را در کنار عوامل دیگر آشکار می‌کند. اگرچه تعداد اندکی نیز هیچ رابطه‌ای را بین زبان و هویت پیدا نکرده‌اند.

روش‌شناسی پژوهش

مطالعه‌ی حاضر بخش کوچکی از یک مطالعه‌ی میدانی گسترده است. در این بخش قسمت‌های مختلف روش‌شناسی مطالعه‌ی حاضر ارائه می‌شود. در این مطالعه کمی همبستگی - توصیفی رابطه‌ی مهارت یادگیری زبان انگلیسی با شکل‌گیری هویت اجتماعی - فرهنگی زبان‌آموزان بررسی شده است.

جامعه‌ی آماری تحقیق حاضر را براساس جدول مورگان ۳۶۰ زبان‌آموز (۲۱۶ دختر و ۱۴۴ پسر) در سطح متوسط و پیشرفته در محدوده‌ی سنی ۱۴ تا ۳۵ سال تشکیل می‌دهند که به‌صورت تصادفی خوشه‌ای از شش آموزشگاه زبان‌های خارجی شهرهای زنجان و طارم در تابستان ۱۳۹۶ انتخاب شدند.

شرکت‌کنندگان به آزمون تعیین سطح آکسفورد با تعداد ۶۰ سؤال در مقیاس لیکرت (تعیین‌کننده‌ی میزان یادگیری زبان انگلیسی) و پرسشنامه هویت زبانی (رضایی و خطیب، ۲۰۱۳) با تعداد بیست سؤال در مقیاس لیکرت (نمایانگر میزان تغییرات در هویت اجتماعی - فرهنگی زبان‌آموزان) پاسخ دادند.

رابطه‌ی همبستگی بین نمره آزمون تعیین سطح آکسفورد و پرسشنامه هویت زبانی میزان تغییر هویت زبان‌آموزان در نتیجه‌ی یادگیری زبان انگلیسی را نشان می‌دهد. قابلیت اطمینان و اعتبار ابزارهای به‌کاربرده شده در این مطالعه از قبل از سوی نویسندگان تأیید شده بود؛ با این حال برای اطمینان بیشتر ضریب همبستگی کرون باخ برای این ابزارها به‌کاربرده شد و نتیجه بالای ۰.۷٪ میزان اطمینان و اعتبار ابزارها را تأیید

کرد (جدول ۱). از آنجایی که اصل این ابزارها به زبان انگلیسی بودند، به منظور استفاده در ایران و جهت حفظ اعتبار و اطمینان ابزارها با کسب اجازه از طراحان آنها ترجمه برگشتی براساس مراحل روش بیتون انجام شد.

یافته‌های تحقیق

هدف تحقیق همان‌گونه که گفته شد، بررسی رابطه‌ی بین یادگیری زبان انگلیسی و شکل‌گیری یا تغییر هویت اجتماعی - فرهنگی زبان‌آموزان است. در این بخش با استفاده از روش‌های آمار توصیفی و آمار استنباطی، داده‌های گردآوری شده تجزیه و تحلیل و در چهار بخش به شرح ذیل ارائه می‌شوند:

۱- یافته‌های توصیفی مربوط به متغیرهای جمعیت‌شناختی

جدول شماره ۱: توزیع آزمودنی‌ها برحسب جنسیت

جنسیت	فراوانی	درصد
زن	۲۱۶	۶۰/۰
مرد	۱۴۴	۴۰/۰
کل	۳۶۰	۱۰۰/۰

نتایج جدول شماره ۱ نشان می‌دهد بیشترین درصد آزمودنی‌ها زن هستند (۶۰ درصد در مقابل ۴۰ درصد) جدول شماره ۲ توزیع آزمودنی‌ها را برحسب گروه‌های سنی نشان می‌دهد.

جدول شماره ۲: توزیع آزمودنی‌ها برحسب گروه‌های سنی (سال)

گروه‌های سنی	فراوانی	درصد
۱۸-۱۴	۸۵۵	۲۳/۶
۱۹-۲۳	۲۷	۷/۵
۲۸-۲۴	۶۵	۱۸/۱
۳۳-۲۹	۵۱	۱۴/۲
۳۴ و بالاتر	۱۳۲	۳۶/۷
جمع کل	۳۶۰	۱۰/۰

نتایج جدول شماره ۲ نشان می‌دهد بیشترین درصد آزمودنی‌ها دارای گروه سنی ۳۴ سال و بالاتر و کمترین درصد مربوط به گروه‌های سنی ۱۹ تا ۲۳ سال با حدود ۷/۵۰ بود.

جدول شماره ۳: توزیع آزمودنی‌ها برحسب سطح تحصیلات

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد
زیر دیپلم	۱۷۵	۴۸/۶
دیپلم	۷۰	۱۹/۴
لیسانس	۹۳	۲۵/۸
فوق لیسانس	۲۲	۶/۱
جمع کل	۳۶۰	۱۰۰/۰

نتایج جدول شماره ۳ نشان می‌دهد بیشترین درصد آزمودنی‌ها دارای تحصیلات زیر دیپلم با ۴۸/۶ درصد و کمترین درصد مربوط به تحصیلات فوق لیسانس با ۶/۱ درصد بود.

جدول شماره ۴ توزیع آزمودنی‌ها را برحسب طول مدت تحصیل زبان انگلیسی آنها نشان می‌دهد.

جدول شماره ۴: توزیع آزمودنی‌ها برحسب طول مدت تحصیل زبان انگلیسی

طول مدت تحصیل زبان	فراوانی	درصد
۲-۴ (سال)	۱۷۰	۴۷/۲
۵-۷	۱۱	۳/۱
۸-۱۰	۱۱۲	۳۱/۱
۱۱ سال و بالاتر	۶۷	۱۸/۶
Total	۳۶۰	۱۰۰/۰

همان‌طور که در جدول ۴ نشان داده شده است، آزمودنی‌های با طول مدت تحصیل زبان ۲ الی ۴ سال با ۴۷/۲ درصد، بیشترین فراوانی و آزمودنی‌های با طول مدت تحصیل زبان ۵ الی ۷ سال با حدود ۳/۰۶ درصد، کمترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند.

۲- یافته‌های توصیفی مربوط به متغیر پژوهش

جدول ۵، میانگین، انحراف معیار، حداقل و حداکثر نمره‌ی آزمودنی‌ها را در متغیرهای پژوهش نشان می‌دهد.

جدول شماره ۵: میانگین، انحراف معیار، حداقل و حداکثر نمره آزمودنی‌ها در متغیرهای پژوهش

متغیر	تعداد	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار
هویت زبانی	۳۶۰	۱/۷۵	۳/۰۵	۲/۴۸	۰/۲۵۳۲۸
سطح یادگیری زبان انگلیسی	۳۶۰	۳۴/۰۰	۶۰/۰۰	۵۱/۰۷	۵/۰۷

همان‌طور که در جدول ۵ مشاهده می‌شود، متغیر هویت زبانی با میانگین ۲/۴۸ و سطح یادگیری زبان انگلیسی با میانگین ۵۱/۰۷ به ترتیب کمترین و بیشترین نمره را به خود اختصاص داده‌اند.

۳- آزمون نرمال بودن متغیرها

برای انتخاب آزمون درست برای تحلیل فرضیه‌ها، ابتدا باید از توزیع آماری متغیری که مورد آزمون قرار می‌گیرد، اطمینان حاصل کرد. به عبارتی دیگر باید نرمال بودن توزیع آماری متغیرها را بررسی کرد. برای بررسی توزیع آماری متغیرها از آزمون‌هایی که به آزمون‌های نیکویی - برازش معروف‌اند، استفاده می‌شود که یکی از آنها محاسبه چولگی و کشیدگی داده‌هاست. در حالت کلی چنانچه چولگی و کشیدگی در بازه (۲، -۲) نباشند داده‌ها از توزیع نرمال برخوردار نیستند. بر این اساس فرض نرمال بودن توزیع آماری متغیرهای تحقیق آزموده شد.

جدول شماره ۶: آزمون نرمال بودن توزیع داده‌های مورد بررسی

	تعداد آماري	چولگی		کجی	
		خطای انحراف آماري	خطای انحراف آماري	خطای انحراف آماري	خطای انحراف آماري
هویت زبانی	۳۶۰	-۰/۴۲۷	۰/۱۲۹	-۰/۲۹۰	۰/۲۵۶
سطح یادگیری زبان انگلیسی	۳۶۰	-۰/۳۶۲	۰/۱۲۹	-۰/۳۰۷	۰/۲۵۶

با توجه به نتایج جدول ۶ مقدار چولگی مشاهده شده با متغیر هویت زبانی برابر -۰/۴۲۷ است و در بازه (۲، -۲) قرار دارد. یعنی از لحاظ کجی متغیر هویت زبانی (L-identity) نرمال بوده و توزیع آن متقارن است. مقدار کشیدگی آن -۰/۲۹ است و در بازه (۲، -۲) قرار دارد. این نشان می‌دهد که توزیع متغیر از کشیدگی نرمال برخوردار است. مقدار چولگی مشاهده شده با متغیر سطح یادگیری زبان انگلیسی (proficiency) برابر -۰/۳۶۲ است و در بازه (۲، -۲) قرار دارد. یعنی از لحاظ کجی متغیر سطح

یادگیری زبان انگلیسی (proficiency) نرمال بوده و توزیع آن متقارن است. مقدار کشیدگی آن $0/307-$ است و در بازه $(2, -2)$ قرار دارد، که نشان می‌دهد توزیع متغیر از کشیدگی نرمال برخوردار است. در نتیجه ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی رابطه‌ی بین متغیرها در این مطالعه به کار برده شد.

۴- یافته‌های مربوط به آزمون فرضیه‌های تحقیق

براساس فرضیه تحقیق بین یادگیری زبان انگلیسی و شکل‌گیری هویت زبانی زبان‌آموزان رابطه وجود دارد. در جدول زیر با استفاده از آزمون همبستگی پیرسون، میزان ارتباط بین یادگیری زبان انگلیسی و هویت زبانی مورد آزمون قرار گرفته است.

جدول شماره ۷: نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین یادگیری زبان انگلیسی و هویت زبانی

نتیجه	سطح معنی‌داری (P)	ضریب همبستگی (r)	شاخص آماری	
			متغیر وابسته	متغیر مستقل
تأیید فرضیه	0/001	0/565**	هویت زبانی	یادگیری زبان انگلیسی

همان‌گونه که فرضیه تحقیق مدعی بود نتایج جدول بالا نشان می‌دهد که رابطه‌ی بین این دو در سطح $(\alpha = 0/01)$ ، با توجه به این که Sig به دست آمده در این آزمون برابر $(Sig = 0/001)$ است، از نظر آماری رابطه مثبت و معنی‌دار است. بنابراین فرض صفر دال بر عدم ارتباط بین یادگیری زبان انگلیسی و هویت زبانی تأیید نمی‌شود و فرضیه تحقیق مورد تأیید قرار می‌گیرد. مثبت بودن این ضریب $(0/565)$ نشانگر تغییرات در جهت افزایش یک متغیر با افزایش متغیر دیگر است. یعنی با افزایش هر واحد در سطح یادگیری زبان انگلیسی، هویت زبانی به میزان ۵۶ درصد افزایش پیدا خواهد کرد که این نشان‌دهنده‌ی میزان تغییر در هویت اجتماعی - فرهنگی زبان‌آموز است.

نتیجه‌گیری

هدف اصلی تحقیق بررسی رابطه‌ی بین سطح یادگیری زبان انگلیسی در بین زبان‌آموزان ایرانی و میزان تغییر در هویت اجتماعی - فرهنگی زبان‌آموزان بود که طبق فرضیه طرح شده رابطه‌ی معناداری بین این دو متغیر وجود دارد. نتیجه‌ی رابطه‌ی همبستگی پیرسون بین متغیرها نشان داد که بین آنها رابطه‌ی معنادار مثبتی وجود دارد؛ به طوری که با بالا رفتن سطح یادگیری زبان انگلیسی، هویت زبانی آنها نیز بالا می‌رود.

هویت زبانی ابزاری برای نشان دادن میزان تغییر در هویت اجتماعی - فرهنگی زبان‌آموزان بود. هر چه یادگیری زبان خارجی بیشتر باشد، میزان تغییر در هویت اجتماعی - فرهنگی زبان‌آموز بیشتر اتفاق می‌افتد. زبان و هویت همان‌گونه که پیشتر گفته شد، رابطه‌ی نزدیکی با هم دارند و بر هم تأثیر گذارند. هویت یک فرد یا جامعه نشأت گرفته و متأثر از پدیده‌های مختلف اجتماعی از جمله زبان است. زبان را می‌توان جلوه‌گاه عوامل دیگر اجتماعی دانست. یادگیری هر زبان جدید هویت جدیدی را به ارمان خواهد آورد. در این میان هر چه بیشتر این یادگیری عمیق‌تر اتفاق بیفتد، لایه‌های بیشتری از هویت زبان مبدأ منتقل می‌شود. همان‌طور که داوری و آقا گل‌زاده (۱۳۹۳) گفته‌اند، آموزش زبان انگلیسی خالی از پیامدهای فرهنگی و اجتماعی و سیاسی نیست. نکته‌ی حائز اهمیت این که می‌توان پیامدها و اثرات آن را به حداقل رسانید. یکی از مؤثرترین روش‌های انجام این مهم، تقویت تفکر انتقادی در فراگیران و مطابقت دادن کتاب‌های درسی و سایل کمک آموزشی با فرهنگ و هویت اصیل ایرانی است (اکبری، ۲۰۰۸: ۲۷۷). ارایه‌ی الگوهای هویت در اشکال مختلف می‌تواند به فراگیران در هویت‌یابی کمک کند. یافته‌ی تحقیق حاضر با نتایج بیشتر تحقیقات قبلی مطابقت داشت (برای مثال: داوری و همکاران، ۱۳۹۷؛ زارعی و اصغری متین، ۲۰۱۴؛ انبرین، ۲۰۱۵؛ کافی، اشرف و مطلب‌زاده، ۲۰۱۳). به‌عنوان مثال زارعی و اصغری متین رابطه‌ی یادگیری زبان انگلیسی و شکل‌گیری هویت خود زبان‌آموزان ایرانی مورد بررسی قرار دادند. و نتیجه‌ی آن وجود رابطه‌ی معناداری را نشان داد. انبرین (۲۰۱۵) تأثیر یادگیری زبان انگلیسی را بر هویت زبان‌آموزان پاکستانی مطالعه کرد. او بر روی ۴۰ نفر از دانشجویان دختر زبان انگلیسی در دانشگاه لاهور تحقیق کرد و نتیجه‌ی آن بر ثابت نبودن هویت و نقش مهم یادگیری زبان انگلیسی بر شکل‌گیری هویت زبان‌آموزان تأکید کرد. کافی، اشرف و مطلب‌زاده رابطه‌ی کتاب‌های زبان انگلیسی و شکل‌گیری هویت یادگیرنده‌ها ایرانی را در مدارس تربت حیدریه مطالعه کرد. و رابطه‌ی معناداری را بین متغیرها کشف کرد.

و همین‌طور با بعضی از یافته‌های قبلی در تقابل بود (به‌عنوان‌مثال رزمجو، ۲۰۱۰). تفاوت تحقیق حاضر با تحقیقات پیشین در نوع هویت زبان‌آموزان بود، که در این تحقیق هویت اجتماعی - فرهنگی بود. هر یک از تحقیقات قبلی بر شکلی از اشکال هویت تأکید داشته است و در پی کشف رابطه‌ی آن با شکلی از زبان یا کتاب‌های زبان انگلیسی بوده‌اند. اما هدف تحقیق حاضر بررسی رابطه‌ی یادگیری زبان انگلیسی (تمام

مهارت‌های زبانی) با تغییر هویت اجتماعی - فرهنگی و شکل‌گیری هویت زبانی زبان‌آموزان بود. با توجه به اهمیت موضوع، نیاز به انجام تحقیقات دیگری است که بتواند رابطه‌ی هر یک از اشکال مختلف هویت (هویت فردی، هویت دینی، هویت اقتصادی و...) را با یادگیری مهارت‌های مختلف زبانی به صورت جداگانه بررسی کنند، و یا تأثیر انواع مختلف هویت را بر مهارت مختلف زبانی و برعکس بررسی کنند.

منابع

- امیدیان، مرتضی (۲۰۰۹)؛ *هویت از دیدگاه روان‌شناسی*، یزد: انتشارات دانشگاه یزد.
- خنجرخانی، مسعود (۱۳۹۷)؛ «هویت‌یابی‌های ممکن و مطلوب در عصر ارتباطات براساس هرمنوتیک فلسفی گادامر»، *فصلنامه‌ی مطالعات ملی*، دوره ۱۹، ش ۴ (۷۶)، صص ۱۴۰-۱۲۱.
- داوری اردکانی، نگار (۱۳۸۴)؛ «صاحب‌نظران ایرانی و زبان فارسی»، *مجله‌نامه‌ی پارسی*، س ۱۰، ش ۳، صص ۱-۲۸.
- داوری، حسین؛ آقا گل‌زاده، فردوس (۱۳۹۳)؛ «آموزش انتقادی: رویکردی کارآمد در تهیه و تدوین کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی در ایران»، *فصلنامه‌ی مطالعات برنامه‌ی درسی*، ش ۳۳، صص ۱۷۸-۱۵۱.
- داوری، حسین؛ خیرآبادی، رضا؛ علوی‌مقدم، سیدبهنام (۱۳۹۷)؛ «بازنمایی هویت ملی در کتاب‌های نو انتشار یافته زبان انگلیسی در نظام آموزش رسمی کشور»، *فصلنامه‌ی مطالعات ملی*، دوره ۱۹، ش ۳ (۷۵)، صص ۸۵-۹۸.
- دیلم‌صالحی، بهروز (۱۳۸۵)؛ «اسطوره و حماسه، دو بنیاد هویت ایرانی»، *فصلنامه‌ی مطالعات ملی*، ش ۳، (۷)۲۷، صص ۳-۲۴.
- رضایی، احمد؛ ریاحی، محمد اسماعیل؛ سخاوتی‌فر، نورمحمد (۱۳۸۶)؛ «گرایش به هویت ملی و قومی در ترکمن‌های ایران»، *فصلنامه‌ی مطالعات ملی*، دوره ۸، ش ۴ (۳۲)، صص ۱۴۰-۱۱۹.
- زارعی، بابایی، احمدعلی، و سیدی نوقابی (۲۰۱۴)؛ «هویت‌سازی و یادگیری زبان انگلیسی: مطالعه موردی فراگیران زبان انگلیسی»، *مطالعات زبان و ترجمه*، (۲)۴۶.
- شفایی مقدم، الهام خدمتکار؛ داوود نیازی، محسن (۱۳۹۲)؛ «زبان و هویت؛ تبیین رابطه زبان خارجی و هویت فردی، اجتماعی، فرهنگی و ملی»، *فصلنامه‌ی انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، (۳۰)۹، صص ۱۹۹-۲۹۹.
- شیخاوندی، داور (۱۳۸۰)؛ *ناسیونالیسم و هویت ایرانی*، تهران: مرکز بازشناسی اسلام و ایران.
- علیزاده‌اقدم، م. ب.؛ شیرم.؛ اوجاقلو، س. (۲۸۵۴)؛ «نقش آموزش در ارتقای شاخص‌های هویت ملی»، *تحقیقات فرهنگی ایران*، ۳ (۱)، صص ۲۰۶-۱۸۱.
- قمری، محمدرضا؛ حسن‌زاده، محمد (۱۳۸۹)؛ «نقش زبان در هویت ملی»، *فصلنامه‌ی زبان‌پژوهی*، (۳)۲، صص ۱۷۲-۱۵۳.

- Akbari, R. (2008); "Transforming lives: introducing critical pedagogy into ELT classrooms", *ELT Journal*, Vol. 62, No.3, PP 276-283.
- Altugan, A. S. (2015); "The effect of cultural identity on learning", *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 190, 455-458.
- Anbreen, T. (2015); "The influence of English second language learning on Pakistani University students' identity", *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 192, 379-387.
- Benjamin, M., Kaiser, E., & Milz, S. (2008); "Structure-function relationships in tendons: A review", *Journal of Anatomy*, 212(3), 211-228.
- Boonchum, P. (2009); "A Study of Self-identity changes and correlation of influential factors of thai students studying English", *Educational Research and Reviews*, 4(11), 535-548.
- Buzan, B. (2004); "A reductionist, idealistic notion that adds little analytical value", *Security Dialogue*, 35(3), 369-370.
- Castells, Manuel (1997); *The Power of Identity*, Malden, MA: Blackwell.
- Cheek, J. M., & Briggs, S. R. (2013); *Aspects of Identity Questionnaire*, (AIQ-IV). Measurement Instrument Database for the Social Science.
- Davis, A. (2017); "It Wasn't Me, It Was My Festival Me: The effect of event stimuli on attendee identity formation", *Tourism Management*, 61, 484-500.
- <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.03.007>
- Devos, D., & Valencia, A. (2001); "Intrinsic errors in genome annotation", *Trends in Genetics*, 17(8), 429-431.
- Dikshit, Ramesh Dutta (1995); *Political Geography: The Discipline and Its Dimentio*, New Delhi: Tata. Mc Graw-Hill Publishing Company Limited. Mutimer / Security Studies. Htm Studies. Htm.
- Gao, Y., Zhao, Y., Cheng, Y., & Zhou, Y. (2007); "Relationship between English Learning Motivation Types and Self-Identity Changes among Chinese Students", *TESOL Quarterly*, Vol. 41, No. 1, 133-155.
- Giddens, A. (1991); *Modernity and self Identity*, Cambridge: Polity Press.
- Hertzog, W., & Ross, N. (2017); "Language ideology, space, and place-base identity formation among the tzotzil maya of chiapas, Mexic *Langua Sciences*, 59, 1-15.
- Ige, B. (2010); "Identity and language choice: 'We equals I'", *Journal of Pragmatics*, 42(11), 3047-3054.
- Kafi, Z., Ashraf, H., & Motallebzadeh, K. (2013); "English textbooks and cultural attitudes of Iranian EFL learners: Investigating a relationship", *International Journal of Language Learning and Applied Linguistics World*, Vol. 4 (2), 25-36.
- Khatib, M., & Rezaei, S. (2013); "A model and questionnaire of language identity in Iran: A structural equation modelling approach", *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 34(7), 690-708.
- Kim, L. S., Siong, L. K., Fei, W. F., & Ya'acob, A. (2010); "The English language and its impact on identities of multilingual Malaysian undergraduates", *GEMA Online Journal of Language Studies*, 10(1).87-102.
- Klimstra, T. A., & van Doeselaar, L. (2017); *Identity formation in adolescence and young adulthood*, In *personality development across the lifespan*, PP 293-308.
- Lambert, W. E. (1967); "A social psychology of bilingualism", *Journal of Social Issues*, 23(2), 91-109.
- Norton, B. (2013); *Identity and Language Learning: Extending the Conversatio*, Multilingual matters.

- Oakes, L. (2001); *Language and National Identity: Comparing France and Sweden* (Vol. 13), John Benjamins Publishing.
- Rahman, T. (1995); "The pashto language and identity-formation in Pakistan", *Contemporary South Asia*, 4(2), 151-170.
- Razmjoo, S.A. (2010); "Developing a textbook evaluation scheme for the expanding circle", *Iranian Journal of Applied Language Studies*, 2(1): 121-136.
- Riley, P. (2008); *Language, culture and identity*, London: continuum.
- Shohamy, E. (2006); *Language Policy: Hidden Agendas and New Approaches*, Routledge.
- Tajfel, H. (1981); *Human Groups and Social Categories: Studies in Social Psychology*. CUP Archive.
- Warschauer, Mark (2007); *Language, Identity, and the Internet*, In B. Kolko, L. Nakamura, & G. Rodman (Eds.), *Race in Cyberspace*. New York: Routledge.
- Weber, J. J., & Horner, K. (2012); "The trilingual luxembourgish school system in historical perspective: Progress or regress"? *Language, Culture and Curriculum*, 25(1), 3-15.
- Yuan, E. R. (2016); "The dark side of mentoring on pre-service language teachers' identity formation", *Teaching and Teacher Education*, 55, PP 188-197.
- Yu, J., Brown, G. T., & Stephens, J. M. (2018); "Retrospective case studies of successful Chinese learners of English: continuity and change in self-identities over time and across Contexts", *System*, 72, 124-138.
- Zare-ee, A., & Asgari Matin, S. (2014); "The relationship between EFL learners' self-identity changes, motivation types, and EFL proficiency", *Iranian Journal of Applied Language Studies*, 6 (2), 141-178.